

MAJOROS ISTVÁN*

PÁRIZS ÉS A DÉLSZLÁV ÁLLAM SZÜLETÉSE

THE BIRTH OF THE JUGOSLAVE STATE AND PARIS

ABSTRACT

The study presents the role of France in the birth of the Jugoslave state during the World War I. The relations date back to the 16th century between the Balkans belonging to the Ottoman Empire counterbalancing the Habsburg Monarchy and France. At the end of the 19th century we can see French investments in the Serbian economy and some years before the World War I the economical relations became stronger between the two countries. After the defeat France helped the Serbian army to escape from the Balkans to Corfu, Bizerta and Thessaloniki and the Serbian army took parts in the military operations of the Allied Forces of Balkans under the command of Sarraill and Franchet d'Esperay and the main goal of the French policy was to liberate Serbia. At the end of the World War I the Balkans became strategical region for Paris that's why the Serbian efforts to unite the Jugoslave people were supported by the French policy. But at the same time the Jugoslave efforts and the Italian goals in the Balkans caused political tensions and a delicate situation for France. In spite of this Paris supported the creation of the new Jugoslave state under Serbian domination. The study presents the French policy during the World War I, the activity of the French minister, Fontenay in Belgrade and the French slavistes working in the favour of the Jugoslave unity.

Amikor Sándor trónörökös 1918. december 1-jén a belgrádi királyi palotában ünnepélyesen proklamálta a szerbek, horvátok és szlovénok egy királyságban való egyesülését, évszázados délszláv álom vált valósággá, s ebben Párizs támogatásának éppúgy szerepe volt, mint a szerb politikának, amely a délszláv egység megvalósítását történelmi küldetésének tekintette.¹

A francia kapcsolatnak évszázados gyökerei vannak. Franciaország a Balkánt is magában foglaló Oszmán Birodalomban a 16. századtól jelen van, hogy támogassa a térségben azt a nagyhatalmat, amely képes ellensúlyozni a Habsburgokat.² A 19. század elején az első szerb felkelés idején 1809 októberében Karadjordje, a felkelés vezetője az éppen Bécsben tartózkodó Napóleonhoz küldte Vučinić kapitányt azzal az üzenettel, hogy Szerbia francia protektorátus alá kerüljön. A császár azonban már nem volt Bécsben, mert közben elindult Párizsba. A kapitány ezért a második üzenetet már a francia fővárosba vitte, de csak a külügy egyik osztályvezetőjéig jutott el a levél, Napóleon nem kapta meg.³ A térséggel azonban a császár kapcsolatban maradt, hiszen létrehozta az illir provinciákat, ahol Ljubljana fővárossal Dalmácia, Isztria, Karintia, Krajna és Horvátország egy része egyesült.⁴ Az illir nevet aztán 1814 után a Ljudevit Gaj nevéhez kapcsolódó mozgalomban találjuk meg. S bár Niederhauser Emil szerint Gaj az 1836-ban indított Illir Újság című lapjának illir elnevezését „...a napóleoni korszak tartományának nevéből kölcsönözte”,⁵ tegyük mindjárt hozzá: a gaji illirizmus előzményeit jóval a napóleoni illir tartományok előtt kell keresnünk.⁶

* MTA doktora, tanszékvezető, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék.

Érdekes módon a széttagotságban élő európai etnikumok első egyesült változatait a napóleoni Franciaország hozta létre Németországban, Itáliában és a Balkánon is. Maradjunk még egy tényező erejéig a 19. században. A nemzeti ébredés korában két megoldás kínálkozott valamiféle nemzeti egység megteremtésére: a francia jakobinus modell, amelyben állam és nemzet szerves egységet alkot, valamint a romantikus német elképzelés, amely elsősorban a nyelvre, a kultúrára helyezte a hangsúlyt. A szerbek az első változat hívei voltak, melyhez hozzátették a középkori önálló szerb állam emlékét, a szláv szolidaritást, s e hatások Garašanin, szerb belügyminiszter 1844-es Tervezet című programjában öltöttek először testet, s ebben az illirizmushoz hasonlóan a délszlávok egy államban való egyesítését tűzte célul, de szerb vezetés alatt.⁷ Ez egyben hosszú távú külpolitikai programot is adott a szerb államnak. A Tervezet megszületésében a párizsi emigrációban élő Czartoryskinek nagy szerepe volt, s abban is, hogy Lajos Fülöp Franciaországa felé igyekezett fordítani a szerbeket. A belgrádi külpolitika azonban igazán csak a 20. század elején fordult Párizs felé az 1903-as katonai puccsot követően, amikor Karadjordjević Péter került trónra. Az új uralkodó 1858 óta élt száműzetésben, s hosszabb időt töltött Franciaországban is, ahol a saint-cyri katonai iskolában tanult. Ebből következően a szerb külpolitika az ekkor már szövetségben álló Franciaország és Oroszország felé irányult. Ennek közvetlen következménye az volt, hogy amikor kitört a vámháború (disznóháború, 1906–1911) Belgrád és Bécs között, Franciaország segítségével szállították a húst Szalonikin át nyugatra. Tegyük azért mindehhez azt a tényt, hogy a Balkán Párizs számára ekkor másodlagos térség volt politikailag és gazdaságilag⁸ egyaránt. Változás közvetlenül az első világháború előtt, 1912-ben következett be, mivel a Balkán Németország érdekszférájába is bekerült, s ehhez jött még az a tény, hogy Berlin a Közel-Keleten is érdekelt lett, így Németország riválisaként jelentkezett Párizs, sőt az egész antant számára. A 20. század elején pedig bizonyos francia politikai körök úgy ítélték meg, hogy a francia diplomáciának szakítania kellene a Bismarck által kialakított európai renddel, így a francia–orosz szövetségre alapozott nagyhatalmi politikával és a kisállami törekvéseket kellene támogatnia. Ez gyakorlatilag a III. Napóleon által képviselt külpolitikát jelentette volna. Ennek az irányzatnak azonban közvetlenül az első világháború előtt nem volt realitása, mivel az alliance de revers, az ellensúly politika, hatékonyan működött Berlinnel és szövetségi blokkjával szemben.⁹

A balkánháborúk idején érdemes megemlíteni Jean Pélissier nevét, aki hírszerzői és újságírói minőségben 1912. április–májusban járt a Balkánon, mint a Dépêche, az Indépendance Belge és a Manchester Guardian tudósítója, s találkozott Milovanović szerb és Gésov bolgár miniszterelnökökkel. Tőlük tudta meg az 1912. március 13-i szerb–bolgár, s a május 29-i görög–bolgár szövetségek létrejöttét. Párizsba visszatérve figyelmeztette a kormányt egy balkáni háború közeli kitöréséről. Tudott Macedónia tervezett felosztásáról Szerbia és Bulgária között, a francia kormány azonban nem hitt neki. 1912 októbere és 1913 augusztusa között a Dépêche különtudósítójaként küldött híreket a balkáni háborúról. Ekkor építette ki kapcsolathálózatát a térségben, pl. Dimitrieviccsel, a Fekete Kéz nevű szerb titkos szervezet főnökeivel.

Az első világháború előtt, főleg a balkánháborúk, majd az első világháború idején a francia szlavisták, Ernest Denis,¹⁰ Pierre de Lanux¹¹ vagy Louis Léger¹² a délszláv törekvések propagátorai és a francia politika támogatói voltak.¹³ E névsorhoz még hozzátehetjük Boppe¹⁴ nevét, aki az első világháború alatt követként Franciaországot képviselte Belgrádban, s a szerb hadsereggel vonult vissza 1915–1916-ban. Vagy Raoul Labry-t, aki az első világháború alatt a francia orvosi misszió tisztjeként segített a szerbeknek.¹⁵ Denis, Léger és mások támogatták az 1915. május elsején Londonban létrejött Délszláv Bizottságot is, melynek lapja a Bulletin Yougoslave Párizsban jelent meg. A lap 1916. április elsejei száma ismerteti a bizottság elnökének nyilatkozatát, melyet Ante Trumbić az Écho de Paris-

nak adott. Ebben annak szükségességét hangsúlyozza, hogy a germán faj és a Kelet között létre kell hozni egy hatalmas délszláv államot, mivel a szerb hadsereg veresége miatt az ellenség olyan pozíciót foglal el, ahonnan az antant hatalmakat minden irányban fenyegetheti. És szerinte a délszláv egység megteremtése a békét jelenti a Balkánon.¹⁶ 1916. március végén Sándor trónörökös Franciaország vendége volt. A tiszteletére adott vacsorán Poincaré köztársasági elnök hangsúlyozta, hogy a szövetségesek felszabadítják Szerbiát és helyreállítják függetlenségét.¹⁷ A régens herceget elkísérő Pašić miniszterelnök az *Écho de Paris*-nak adott nyilatkozatában szintén délszláv egységről beszélt: „A mi ideálunk a nemzeti egység, melynek során egy államban kell egyesíteni fajunk egységét: a szerbeket, horvátokat, szlovénokat.”¹⁸ A Délszláv Bizottság és a szerbek között azonban voltak nézeteltérések. A bizottság szerb-délszláv föderációban vagy konföderációban gondolkodott, míg Pašić egy centralizált, Macedóniától Szlovéniáig terjedő Nagy-Szerbiában, a Monarchia délszláv területeit is beleértve, s elutasította az egyenlőségen alapuló szerb–horvát dualizmust. Pašić magatartása azonban változott, főleg orosz nyomásra, mivel Miljukov, az orosz ideiglenes kormány külügyminisztere egy demokratikus szerb-délszláv uniót akart a térségben. S bár Steed és Seton-Watson angol publicisták a horvátok, szlovénok és a szerbek egységének voltak a szóvivői, mégis az általuk létrehozott nagy-britanniai Szerb Társaság ellenezte a szerb dominanciára alapozott délszláv uniót. A londoni Délszláv Bizottság azonban kihasználta a franciák érzelmi viszonyulását a szerbek szenvedései iránt az 1915–1916-os visszavonulás, a keresztút során, s a már említett szlavista tudósok segítségét is igénybe vették a délszláv célok érdekében. Érdemes megemlíteni Vesnić, párizsi szerb követ előadását a Sorbonne nagy előadójában 1917. február 8-án, melyben pontosítja a szerb szó jelentését. Azt hangsúlyozza, hogy széles értelemben kell használni ezt a fogalmat, mert a Szerbián kívül élőkre, sőt a horvátokra és a szlovénokra is vonatkozik, mert egy népet alkotnak és közös a cél, amely két szóban foglalható össze: egység és szabadság.¹⁹ Párizs adott helyet Sándor régens herceg és Ante Trumbić találkozájának is. Ezt követően Korfuban nehéz tárgyalások eredményeként megszületett a korfui deklarációként ismert dokumentum, melyet 1917. július 20-án irtak alá. Ebben elfogadták, hogy a győzelem után a Karadjordjević dinasztia vezetésével létrejön a szerbek, horvátok és szlovénok királysága, egy független és demokratikus állam, amely tiszteletben tartja a vallások szabadságát és a latin, illetve a cirill ábécét. De míg Trumbić úgy értékelte az egyezményt, hogy ezzel véget ért a nagyszerb ideológia s a délszláv federalizmus győzött, addig Pašić változatlanul a központosítás híve, s a párizsi újságokban Nagy Szerbiára helyezi a hangsúlyt. Az a véleménye, hogy Szerbia, egyetlen független délszláv államként egymagában képviseli a jugoszláv ügyet. Pašić magatartása és nézetei nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a Délszláv Bizottságot 1918-ig az antant nem ismerte el. A szövetségesek táborában a korfui határozat elfogadásához is időre volt szükség. Amerikai részről erre 1918 júniusában került sor. Az angolok 1918. július 25-én nyilatkoztak kedvezően, s a francia diplomácia szótárában a jugoszláv állam kifejezés 1918. június 26-án jelent meg először.²⁰

A franciák az első világháború alatt a Balkánon elsősorban a szerbekhez kötődtek. Az összeomlást követően a szerb hadsereg mintegy 150 ezernyi katonájának sikerült kitörnie, s 1916. január végén az adriai kikötőkben francia, angol és olasz hajók várták a menekülteket, a túlélőket. A királyt és a vezérkart Korfura vitték, a csapatokat Tunéziába, Bizerta kikötőjébe. A civilek pedig Olaszországon keresztül Franciaországba mentek. A szerb csapatokat végül Szalonikibe vitték, ahol a balkáni antant haderők részét alkották, s részt vettek a balkáni antanthaderő akcióiban. Érdemes megjegyezni, hogy a szövetséges erők balkáni parancsnokával, Sarraill tábornokkal jó a szerbek kapcsolata, míg a többiekkel, olaszokkal, görögökkel vagy az angolokkal kevésbé. Egy egyezmény is kötöttetett a franciák és a szerbek között, melynek értelmében Sarraill a szerb hadsereg operációs parancsnoka, a

szerb erők részt vesznek Ausztria-Magyarország elfoglalásában, ugyanakkor „Belgrád érdekeit számításba veszik a délszláv kérdés megoldásánál”. A háború alatt a szerb kormány angol és francia pénzügyi támogatást kapott a hadsereg talpra állítására, s ez a segítség lehetővé tette, hogy egy 140 ezer fős hadsereget szereljenek fel. A szerb hivatalos lap az előbbiekkal kapcsolatban 1916 májusában azt írja, hogy örökre hálások lesznek a franciáknak a kapott segítségért.²¹ 1918 júniusában Franchet d'Esperey lett a balkáni szövetséges erők parancsnoka, aki szeptember közepén offenzívát indított. Clemenceau francia miniszterelnök keleti katonai akciótervében, melyet Franchet d'Esperey-nek küldött, első helyen szerepel Szerbia teljes felszabadítása.²² A szövetséges erőkkel a szerbek áttörték a bolgárok vonalát, szeptember 29-én Szófia fegyverszünetet kért, november elsején pedig a szerb hadsereg Sándor régens herceggel és Franchet d'Esperey-vel bevonult Belgrádba.

Egy dátum nélküli, de feltehetően 1918 novemberében készült francia jegyzék összefoglalja a közép-európai francia politika céljait.²³ A dokumentum szerint a délszláv térségben élő népek nincsenek igazán felkészülve az új helyzetre, s közben Olaszország bármelyik pillanatban véres konfliktusokat idézhet elő a Balkánon. Ez utóbbi tényező miatt Franciaország kényes és ellentmondásos helyzetbe került. A félsziget ugyanis felértékelődött, mert az Adria, a Fiume-Belgrád vonal a Szövetséges Keleti Hadsereg, és a Berthelot tábornok parancsnoksága alatt álló Dunai Hadsereg ellátása szempontjából fontos lett Franciaországnak. Még a háború alatt a londoni egyezményben az olaszoknak tett területi ígéretek s a délszláv igények azonban olasz–jugoszláv konfliktus veszélyét hordozták magukban. Ezért a franciák már a háború alatt sem voltak igazán érzékenyek sem a nagyszerb, sem a Délszláv Bizottság törekvéseire a két csoport közötti ellentétek miatt, s azért sem mert az új államot törekenynek tartották. Párizs nem egyértelmű magatartását az is magyarázza, hogy a háború alatt nem voltak területi követelései a Monarchiával szemben, s ekkor még úgy vélték, hogy a kettős monarchia akár Németország geopolitikai ellensúlyaként is megtartható. Igaz, a tervek között szerepelt az az elképzelés is, miszerint egy cordon sanitaire a kis államokból szerveződik, s ebben a szlávok is szerepet kapnak.²⁴ A háború végén azonban Párizs úgy vélte, hogy az új délszláv állam a balkáni és a közép-európai egyensúly szempontjából fontos lehet számára. De azzal is tisztában volt, hogy Belgrád segítség nélkül nem képes katonai erőfeszítésre. És a szerbek valóban várták, sőt kérték is a segítséget. Ezt látjuk 1918 decemberében, majd 1919 márciusában: az 1916-os, illetve 1918-as egyezmény keretében kértek további támogatást a hadsereg megerősítéséhez. A régens herceg a magyarországi eseményekre hivatkozva kért segítséget, hogy a szerb hadsereg létszámát 140 ezerről 250 ezer főre lehessen emelni. Franchet D'Esperey szerint ezt a támogatást meg lehet adni, mivel Szerbia képviseli „az egyetlen komoly és szervezett erőt, amelyre számíthatunk, hogy helyreállítsuk a rendet a Balkánon és Magyarországon”. A francia tábornok szerint a lehető legerősebb jugoszláv hadseregre van szükségük Magyarország és Olaszország miatt. Hozzáteszi még, hogy Dél-Oroszországban a franciák visszaszorulóban vannak, s a kommunizmus Ausztriában is fejlődik, és a bolsevizmus elérheti Bulgáriát és Törökországot is.²⁵ A szerb hadsereg létszámának a növelését a szerb vezérkari főnök, Mišić tábornok is fontosnak tartotta, mert a hadsereg állapota nem teszi lehetővé a támadó hadműveletekben való részvételt, mert ruházattal, élelmiszerekkel való ellátása nem kielégítő.²⁶ Selves kapitány jelentése alátámasztotta a vezérkari főnök megállapítását.²⁷ Mišić tábornok azt is hozzátette, hogy a hadsereg említett nehézségeihez politikai tényezők is járulnak, mivel az új királyságot az antant államok még nem ismerték el, s az állam határai sincsenek megállapítva, emiatt a hadsereg az ország különböző részein található. Mindez azért fontos, mert a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai akcióban a francia vezetés számított a szerb hadseregre, amelyet a balkáni hadjárat alapján kitűnőnek tartott. Tudták azonban, hogy a szerbek elégedetlenek a szövetségesekkel, s főleg a franciákban csalódtak

az olaszokkal szembeni elkötelezettségük, s a Bánát kérdésében kialakult szerb-román konfliktusban játszott óvatos francia politika miatt.²⁸ A bizalmat az erősíthette, ha Franciaország, Anglia s Olaszország elismeri a délszláv államot²⁹ és a szerb hadsereg támogatást kap.

Clemenceau még 1918. november 5-én kötelezettséget vállalt, hogy a fegyverszünet előtt semmiféle délszláv államot nem ismernek el. Ennek oka az olasz–jugoszláv ellentétekben, konfliktus lehetőségekben keresendő, illetve azokban az ígéretekben, melyeket az olaszoknak és a szerbek tettek a háború alatt. Az 1915. április 26-i londoni egyezményben ugyanis az angol, a francia és az orosz kormány elismerte Róma jogát Dél-Tirolra (a Brenner-hágóig), Triesztre és környékére, Goriziára, Isztriára a hozzátartozó szigetekkel együtt, Dalmácia északi részére s a szigetekre, Valonára, a Szani szigetekre. Elismerték az Albánia feletti olasz protektorátust, s a Dódekanészosz-szigetekre való jogát is. A helyzetet bonyolította, hogy ugyancsak 1915-ben az antant a szerbeknek ígérte Boszniát, Hercegovinát, Dalmácia egy részét, Szlovéniát, Horvátországot, Fiumét, a Bácskát, Bánátot, s bizonyos osztrák tartományokat is. Az ellentmondásokat valahogy fel kellett oldani, vagy legalább kivárni egy kevésbé konfliktusokkal terhelt nemzetközi helyzetet. Amíg Párizs kivárt és habozott az elismerést illetően, addig egyik diplomatája, Joseph de Fontenay, belgrádi követ több levelében, jelentésében állt ki a szerbek mellett. A diplomata 1917 szeptemberétől 1921 márciusáig képviselte Franciaországot a szerbek mellett. Írásaiban egy erős, centralizált délszláv állam létrehozását szorgalmazza, mert véleménye szerint a térség kisállamai a bizonytalanság forrásai lesznek. Veszélyesnek ítélte a horvát szeparatizmust, mivel Horvátország önmagában nem fejlődőképes, ezért valamelyik szomszédos országra kell támaszkodnia, s ez csak Ausztria lehet, hiszen Magyarország túlságosan gyenge, az olaszok pedig ellenségesek a horvátokkal szemben. Egy horvát-osztrák együttműködést viszont csak német befolyás alatt tudott elképzelni, s ez máris azt a víziót jelentette, hogy a németek kijutnak az Adriára. Fontenay szerint ezt csak úgy lehet elkerülni, ha Belgrád dominanciája alatt szilárdul meg a délszláv egység, s ez Franciaország számára is biztonságot jelent. Másrészt nagy Jugoszlávia nem csupán a németellenes gyűrű része lehet, hanem azt is megakadályozhatja, hogy az oroszok kijussanak az Adriára. Franciaország tehát a balkáni népekben támaszt találhat. A 12 milliós délszláv állam ugyanis több, mint egy milliós hadsereget állíthat fel, melynek magja a szerb hadsereg lesz, amely a háború éveitől már bizonyított. Az Adriától a Fekete-tengerig terjedő térségben azonban ez az egy milliós hadsereg sem lesz elegendő, ezért szükség lesz a román hadsereg támogatására is. Felhívja aztán a figyelmet arra, hogy figyelni kell Magyarország politikai orientálódására is. Úgy véli, hogy a magyarok közeledése Jugoszláviához jobban megfelelne gazdasági érdekeiknek, mint az olaszokhoz való közeledés. És mivel szerinte a Belgráddal való közeledés valószínű, ezért a délszláv diplomácia feladata az lesz, hogy kibékítse egymással Budapestet és Bukarestet. Elismeri, hogy ez nem lesz könnyű, mert mély gyűlölet választja el a magyarokat a románoktól. Jugoszláviának, Magyarországnak és Romániának azonban egy dunai–balkáni blokkot kell létrehoznia, amely köré a többi szomszéd csoportosítható, s így a németek ellenében egy hatalmas védőgát keletkezik. E tömörülés elejét Csehszlovákia alkotja, a végét pedig Görögország, amely máris is jelezte, hogy együtt halad Jugoszláviával. Fontenay szerint ez a blokk igen értékes védelmi garanciát jelent majd Franciaországnak Európa déli része felől. Véleménye szerint e tömörülés magja Jugoszlávia lesz, amely a délszláv – román szövetségre épül. S e kapcsolatot személyes összetartozással is meg kell erősíteni, s ez Fontenay szerint Sándor régens herceg házassága lehet egy román hercegnővel.³⁰ Április 10-i jelentésében a diplomata Franchet d'Esperey véleményét ismerteti Pichon francia külügyminiszternek.³¹ A tábornok szerint a bolsevizmus megállítása fontos, ezért gyorsan kell cselekedni. A legjobb megoldásnak azt tartaná, ha a Magyaror-

szág környékén található egyetlen egészséges és erős elemre, Jugoszláviára támaszkodnak. Ennek érdekében végre el kell ismerni az új államot, ahogy ez megtörtént Csehszlovákia vagy Lengyelország esetében. Az elismerés azonban még váratott magára, ezért a szerb vezetés áprilisban³² úgy döntött, hogy nem vesz részt a Magyarország elleni katonai akcióban, mert az antant még nem ismerte el a jugoszláv államot, jöllehet Csehszlovákiával és Romániával szemben ezt a lépést megtette. Sérelmezte azt is, hogy az ország területén még mindig idegen csapatok találhatók, mintha ellenséges állam lenne, s a határok is bizonytalanok. Az érvek között szerepelt az is, hogy Szerbiának tartalékolnia kell katonai erejét egy esetleges bolgár veszéllyel szemben Macedóniában s egy olasz fenyegetést is számításba vettek Albániában.³³ Fontenay azzal riogatta a francia külügyi vezetést, hogy Belgrád vagy az oroszok vagy a németek felé orientálódik a jövőben, ha Franciaország nem érezteti: a délszlávok számíthatnak rá.³⁴

Az új délszláv állam elismerése azonban késett, s ezzel összefüggésben a szerb hadsereg támogatása is. A kérés teljesítése ugyanis korántsem volt egyszerű, mivel a szerb igények kielégítése Romániát és Olaszországot egyaránt nyugtalanította volna. Az utóbbi ráadásul a fiumei ügy miatt különösen érzékeny volt. Emellett Párizs saját pénzügyminisztériumának a véleményét sem hagyhatta figyelmen kívül. S bár Klotz pénzügyminiszter egy jegyzékben világosan megfogalmazta, hogy Franciaország nem engedheti meg magának a terhek növelését, annyit azonban mégis hozzátett, hogy a döntést az angol magatartástól teszi függővé. London azonban, s ott is a kincstár, nemet mondott a támogatásra, így a francia pénzügyminisztérium is.³⁵ Mindez nem jelentette azt, hogy Párizs közömbössé vált volna a szerb ügyekben, hanem a helyzet bonyolultságát mutatta, s azt, hogy egy külpolitikai akciónál a külügynek a hadüggyel és a pénzügyminisztériummal egyaránt egyeztetnie kell, sőt, ki kell kérnie London véleményét is, miközben figyelembe kell venni az adott térség bonyolult diplomáciai és katonai viszonyait. A szerb hadsereg anyagi támogatásának kérdése tehát nem került le a napirendről, csak a jövőbe tolták el, s változatlanul a mindenkori nemzetközi helyzetnek éppúgy függvénye maradt, mint a francia érdekek változásainak.

Az elismerés kérdése bár váratott magára, de még 1919-ben megoldódott. Párizs 1919. június 4-én ismerte el a délszláv államot, s Fontenay július 7-én adta át új követi megbízólevelét.³⁶ Az elismerés elhúzódásában, fentiek mellett az is szerepet játszott, hogy kiderült: a francia és a délszláv geopolitikai célok nem esnek egybe. Franciaország ugyanis a szerbek támogatására Közép-Európában, s főleg a Duna medencéjében számított, míg Belgrádot elsősorban a balkáni kérdések érdekelték.³⁷ Ennek ellenére a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság létrehozásában fontos szerepe volt Párizsnak. S, hogy az új állam majd hol foglal helyet a francia politikában, az elkövetkező évek mutatták meg. A háborút követő bizonytalanságok után azonban úgy tűnt, Párizs belgrádi politikájában a hadsereg és a dinasztia lesz a biztos pont.³⁸

JEGYZETEK

1. Grumel-Jacquignon, François: *La Yougoslavie dans la stratégie française de l'entre-deux-Guerres (1918–1935). Aux origines du mythe serbe en France*, Peter Lang, Bern 1999. 16. old. 38. old.
2. Lanux, Pierre de: *La Yougoslavie. La France et les Serbes*. In: *Témoignages français sur les Serbes et la Serbie 1912–1918. Choix de textes, notes de présentation, traduction et commentaires par Mihailo Pavlović*, Narodna Knjiga, Beograd 1988. 169. old. I. Ferenc és Szulejmán között a kapcsolat már 1536-ban létrejött, amikor Ibrahim pasa és Jean de La Foët francia nagykövet az ún. kapitulációkról tárgyalt. Mantran, Robert (sous la direction de): *Histoire de l'Empire ottoman*, Fayard, Paris, 1989. 222. old.

3. Castellan, Georges: *Histoire des Balkans (XIVe–XXe siècle)*, Fayard, Paris, 1991. 252. old.
4. Napóleon az 1805-ös pozsonyi békében kapta meg Dalmáciát és Isztriát, s e területeket az Itáliai Királysághoz csatolta. 1807-ben Cattarót és Dubrovnikot is hozzákapcsolták. Az 1809-es schönbrunni békében Bécsnek le kellett mondania Karintióról, Krajnárról, Zágráb megye nyugati részéről és a horvát határőrvidéknek a Száva folyótól délre eső területéről. Napóleon a pozsonyi és a bécsi békében megszerzett területekből szervezte meg Francia Illíriát Ljubljana központtal, s a tartomány élére Marmont marsallt nevezte ki főkormányzóí rangban. Perényi József–Arató Endre: *Jugoszlávia története*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1966. 88. old. Tulard, Jean: *Napóleon*, Osiris, Budapest, 1997. 214., 435. old.
5. Niederhauser Emil: *Nemzetek születése Kelet-Európában*, Kossuth, Budapest, 1976. 155. old.
6. A 17. század első felében dolgozó Tomko-Mrnavić szerzetes illirizmusában még egyházi szempontok voltak a meghatározók, addig a kortárs Krizanić koncepciójában egyszerre találunk pánszláv és nemzeti gondolatot. Ritter-Vitezović 1700-ban írt könyve pedig a délszláv-illír összetartozást hangsúlyozta. A 18. század végén Katančić, a pesti egyetem régészprofesszora ugyancsak a nemzeti koncepciót erősítette, ezúttal archeológiai alátámasztással. Arató Endre: *A feudális nemzetiségtől a polgári nemzetig. A magyarországi nem magyar népek nemzeti ideológiájának előzményei*, Akadémiai, Budapest, 1975. 17–23. old.
7. Castellan: 305–306. Niederhauser: 186. old.
8. Az 1880-as években a szerb bányákban belga és francia befektetőket találunk. A Belgiumban alapított *Société industrielle serbe* 1887-ben kezdte meg a timoki szénmedence kiaknázását, majd Crveni Bregben ólmot, Majdanpekben pedig rezet bányásztak. A franciák pedig Rebeljben a réz, Zajacában pedig az antimon bányászatában voltak érdekelték. Meg kell említeni még a francia kölcsönöket, melyeket Szerbia elsősorban fegyverek vásárlására fordított. 1907 és 1911 között a legjelentősebb francia fegyvergyártó cég, a Schneider - Creusot, 50 millió frankos hadimegrendelést kapott. 1914-ben Párizsban 800 millió franknyi beruházása volt a szerb államban. Ha összevetjük a többi balkáni állammal, hasonló összegeket találunk: Románia, 780 millió, Görögország 700 millió, Bulgária 512 millió. A balkáni francia tőkebefektetések a tőkekihelyezés egészének 6–7%-t tették ki. Ennek ellenére 1902 és 1914 között mintegy megháromszorozódik a francia tőkebefektetések összege az említett négy államban (1902 – 970 millió frank, 1914 – 2.800 millió frank), s ez mutatja a térség felértékelődését a francia politikában. Castellan: 331. 343. Girault, René: *Les Balkans dans les relations franco-russe en 1912*, *Revue historique*, 1975/janvier-mars, 158–162. old.
9. Soutou, Georges-Henri: Jean Pellissier et l'Office Centrale des Nationalités, 1911–1918: un agent du gouvernement français auprès des nationalités. In: *Recherches sur la France et le problème des nationalités pendant la première guerre mondiale (Pologne, Ukraine, Lithuanie)*, sous la direction de Georges-Henri Soutou, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1995. 15–16. old.
10. Denis elsősorban a csehek támogatójaként ismert, de tevékenysége kiterjedt a délszlávokra is, főleg a szerbekre. 1873-ban járt először Belgrádban, majd 1910-ben ismét visszatért, de volt Horvátországban és Boszniában is. 1908-tól Párizsban és más francia városokban előadásokat tartott szerbekről, délszlávokról. Feltehetően ennek köszönheti, hogy a szerb akadémia levelező tagjává választotta. A térség iránti érdeklődését a boszniai annexió válság váltotta ki. Már az 1915-ben alapított folyóiratában – *La Nation Tchèque* – egy részt a szerbeknek és a délszlávoknak tartott fenn, majd 1917-megalapította a havonta megjelenő *Le Monde Slave* című lapját. 1915-ben pedig egy könyvet publikált *La Grande Serbie* címmel.
11. Publicista, s a balkánháborúk idején ismerte meg Szerbiát. 1914-től számos cikket, tanulmányt közölt Szerbia történetéről, irodalmáról.
12. Az első szerbia szlavisták egyike. 1864-ben volt először Csehországban. 1885-ben a Collège de France tanára, a Mickiewicz tiszteletére még 1840-ben (Victor Cousin kezdeményezése) létrehozott szláv nyelvek és irodalmak tanszékének a vezetője.
13. Grumel-Jacquignon: 36. old.
14. A Balkán és a Közel-Kelet érdekelte, és számos munkát jelentetett meg e térségekről, főleg dokumentumokat: *Documents inédits sur les relations de la Serbie avec Napoléon Ier de 1809 à 1814*; *Az első világháborús szerb visszavonulásról: A la suite du gouvernement serbe. De Nich à Saint-Jean de Medua*.

15. 1916-ban Párizsban jelent meg Avec l'Armée serbe en retraite. A travers l'Albanie et le Monténégro című munkája.
16. Une digue slave en travers du flot allemand, Bulletin Yougoslave, 1916. április 1.
17. Le prince Alexandre de Serbie en France, Bulletin Yougoslave, 1916. április 1.
18. L'idéal serbe devant les Alliées. Bulletin Yougoslave, 1916. április 1.
19. Libération et unification des Yougoslaves. Discours prononcé par M. Milenko R. Vesnic plénipotentiaire de Serbie en France et en Belgique, au grand Amphithéâtre de la Sorbonne, le 8 février. Bulletin Yougoslave, 1917. február – március.
20. Grumel-Jacquignon: 10-16. old. Castellan: 400-401. old. Castellan szerint a jugoszláv állam kifejezés megjelenése: június 29.
21. Jardin, Pierre: Diplomatie, stratégie et finances: le cas de la Yougoslavie, In: Bâtir une nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les États d'Europe centrale et orientale de 1919 à 1929, Chateau de Vincennes 2001. 618. old. Galántai József: Az első világháború, Gondolat, Budapest, 1980. 274. Grumel-Jacquignon: 8. old.
22. Plan d'action militaire en Orient, Paris 7 octobre 1918. Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918-1932. Rédacteur en chef de la série: Magda Ádám. Volume I. octobre 1918 – août 1919. Documents recueillis par Magda Ádám, György Litván, Mária Ormos. La préparation de ce volume fut établie en collaboration avec Zoltán Dercze, Katalin Litván et István Majoros sous la direction de Magda Ádám. Akadémiai Kiadó, Budapest, Institut des Sciences Historiques de l'Académie Hongroise des Sciences, 1993. (DDFHBC) 4. dok.
23. Note sur la politique française en Autriche-Hongrie, DDFHBC. 30. dok.
24. Jardin: 617. old. Gradwohl, Paul: Genèse et mise en oeuvre du contrôle militaire interalliée en Hongrie: un exemple de politique militaire française au centre de l'Europe en 1917-1927. Thèse d'histoire, doctorat nouveau régime, sous la direction de Jean Béranger. Kézirat. Megvédve 1999. június 28-án – Université de Paris-Sorbonne (Paris IV). 260. old. Grumel-Jacquignon: 7. old.
25. Jardin: 619. old. Hovi, Kalervo: Cordon sanitaire or barrier de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917-1919, Turku 1975. 203. Grumel-Jacquignon: 44. old.
26. DDFHBC vol. I. 320. dok. De Lobit távirata Franchet d'Esperey-nek. Belgrade, 5 avril 1919.
27. A kapitány szerint a fegyverzet és a munició terén is hiányosságok vannak. Extrait du rapport du capitaine de Selves sur le 1er voyage Paris-Belgrade du 26 avril au 3 mai 1919. Paris, 19 mai 1919. Archives du ministère des Affaires étrangères, Paris (MAE) 1918-1940. Yougoslavie vol. 45. ff. 114-117.
28. DDFHBC volume I. 316.dok. Avis sur l'appui serbe contre le bolchevisme hongrois, 4 avril 1919.
29. Norvégia 1919 január végén, az USA február elején, Görögország, Svájc március elején ismerte el a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot. Az új szláv államoktól, Csehszlovákiától és Lengyelországtól ugyancsak megkapta az elismerést. MAE 1918-1940. Yougoslavie vol. 45. f. 27. Exposé du Président du Conseil, M.Protić fait à Belgrade devant la Représentation Nationale des Serbes, Croates et Slovènes, le 22 mars 1919.
30. Pavlovic, Vojislav: Une conception traditionaliste de la politique orientale de la France. Le vicomte Joseph de Fontenay, envoyé plénipotentiaire auprès du roi Ier Karageorgevitch, 1917-1921, Guerres mondiales et conflits contemporains, 1999 septembre 70-72. Grumel-Jacquignon: 41-42. old. MAE Europe 1918-1940. Yougoslavie vol. 45. ff. 28-30. Belgrade, 22 mars 1919. Majoros István: Vereségtől a győzelemig. Franciaország a nemzetközi kapcsolatok rendszerében (1870-1920), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. 229-230. old. DDFHBC vol. I. 240. dok. Belgrád, 1919. március 18. Fontenay Pichon francia külügyminiszternek. A dinasztikus házasságra Sándor és Mária román hercegnő között – I Ferdinánd román király és Szász-Coburg – Gotha-i Mária angol hercegnő lánya – 1922. június 8-án került sor Belgrádban.
31. DDFHBC vol. I. 340. dok. Belgrád, 1919. április 10.
32. DDFHBC vol. I. 341. dok. Paris, 11 avril 1919. Philippe Berthelot a bázeli jugoszláv sajtóiroda hírét továbbítja a hadügyminisztériumnak. Ormos Mária: Padovától Trianonig, 1918-1920, Kosuth, Budapest 1983. 222-227. old.
33. Grumel-Jacquignon: 45. old.
34. MAE Europe 1918-1940. Allemagne vol. 374. Belgrade, 15 avril 1920. ff. 92-93.

35. Jardin: 620–621. old.
36. A britek június 3-án ismerték el Belgrádot. Pavlovic: 82. old.
37. Grumel-Jacquignon: 45. old.
38. Uo. 161. Majoros: 231. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arató Endre: A feudális nemzetiségtől a polgári nemzetig. A magyarországi nem magyar népek nemzeti ideológiájának előzményei, Akadémiai, Budapest, 1975.
- Castellan, Georges: Histoire des Balkans (XIVe–XXe siècle), Fayard, Paris, 1991.
- Galántai József: Az első világháború, Gondolat, Budapest, 1980.
- Girault, René: Les Balkans dans les relations franco-russe en 1912, Revue historique, 1975/Janvier-mars.
- Gradwohl, Paul: Genèse et mise en oeuvre du contrôle militaire interallié en Hongrie: un exemple de politique militaire française au centre de l'Europe en 1917–1927. Thèse d'histoire, doctorat nouveau régime, sous la direction de Jean Béranger. Kézirat. Megvédvé 1999. június 28-án – Université de Paris-Sorbonne (Paris IV).
- Grumel-Jacquignon, François: La Yougoslavie dans la stratégie française de l'entre-deux-Guerres (1918–1935). Aux origines du mythe serbe en France, Peter Lang, Bern 1999.
- Hovi, Kalervo: Cordon sanitaire or barrier de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919, Turku 1975.
- Jardin, Pierre: Diplomatie, stratégie et finances: le cas de la Yougoslavie, In: Bâtir une nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les États d'Europe centrale et orientale de 1919 à 1929, Chateau de Vincennes 2001.
- Majoros István: Vereségtől a győzelemig. Franciaország a nemzetközi kapcsolatok rendszerében (1870–1920), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2004.
- Mantran, Robert (sous la direction de): Histoire de l'Empire ottoman, Fayard, Paris, 1989.
- Niederhauser Emil: Nemzetek születése Kelet-Európában, Kossuth, Budapest, 1976.
- Ormos Mária: Padovától Trianonig, 1918–1920, Kossuth, Budapest 1983.
- Pavlovic, Vojislav: Une conception traditionaliste de la politique orientale de la France. Le vicomte Joseph de Fontenay, envoyé plénipotentiaire auprès du roi Ier Karageorgevitch, 1917–1921, Guerres mondiales et conflits contemporains, 1999 septembre 70–72.
- Perényi József – Arató Endre: Jugoszlávia története, Tankönyvkiadó, Budapest, 1966.
- Soutou, Georges-Henri: Jean Pélissier et l'Office Centrale des Nationalités, 1911–1918: un agent du gouvernement français auprès des nationalités. IN: Recherches sur la France et le problème des nationalités pendant la première guerre mondiale (Pologne, Ukraine, Lithuanie), sous la direction de Georges-Henri Soutou, Presses de l'Université de Paris-Sorbonnes, 1995.
- Tulard, Jean: Napoléon, Osiris, Budapest, 1997.

FORRÁSOK

- Archives du ministère des Affaires étrangères, Paris (MAE) 1918–1940. Yougoslavie vol. 45. Allemagne vol. 374.
- Bulletin Yougoslave, 1916. április.
- Bulletin Yougoslave, 1917. február–március.
- Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932. Rédacteur en chef de la série: Magda Ádám. Volume I. octobre 1918 - août 1919. Documents recueillis par Magda Ádám, György Litván, Mária Ormos. La préparation de ce volume fût établie en collaboration avec Zoltán Dercze, Katalin Litván et István Majoros sous la direction de Magda Ádám. Akadémiai Kiadó, Budapest, Institut des Sciences Historiques de l'Académie Hongroise des Sciences, 1993.
- Témoignages français sur les Serbes et la Serbie 1912–1918. Choix de textes, notes de présentation, traduction et commentaires par Mihailo Pavlović, Narodna Knjiga, Beograd 1988.